

Östbulletinen

Nr. 1, 2017, årgång 21

Innehåll

Fjodor Sjaljapin i Ålsten <i>Magnus Ljunggren</i>	2
En ny Falconet? <i>Lars-Erik Blomqvist</i>	6
Slovenien –1500 år på plats, 25 år av självständighet <i>Hans Wolf</i>	8
Recension: Kaliningrad – an ambivalent transnational region <i>Manne Wängborg</i>	12

Sällskapet
FÖR STUDIER AV RYSSLAND CENTRAL
& ÖSTEUROPA SAMT CENTRALASIEN

Fjodor Sjaljapin i Ålsten

Magnus Ljunggren, professor emeritus, författare och journalist

Fjodor Sjaljapin var en sann Sverigevän. Det märkliga är att hans kärlek till det svenska i hög grad kom att koncentreras på den lilla Stockholmsförorten Ålsten. Just där mötte han under 1930-talet en ungdomlig idealism med ryska bottnar som talade direkt till honom.

När Sjaljapin hade gått i exil sommaren 1922 valde han, betecknande nog, att först framträda i Sverige – med konserter på Auditorium och Musikmuséet i Stockholm och Lorensberg i Göteborg (i augusti-september). På programmet stod operanummer och visor.

I maj 1930 kom han tillbaka och sjöng titelrollen i Musorgskijs *Boris Godunov* på Stockholmsoperan. Nu sammanträffade han med två Sverige-baserade emigranter: teatermannen Matvej Sjisjkin (Matwey Schischkin) och författaren och publicisten Vladimir Semitjov. De båda inbjöd honom till Sjisjkins amatörteater i Ålsten. Den hade startats året innan i avsikt att realisera den landsförvisade mensjevnikens radikala, Stanislavskij-inspirerade idéer om en folklig scenkonstskola. Sjaljapin tycks ha fångats av Sjisjkins folkbildarpatos. Eftersom tiden inte ville räcka till beslöts att besöket skulle realiseras i samband med hans nästa Stockholmsvisit.

Semitjov berättar om mötet i tidskriften *Ridå* som Sjisjkin startade några månader senare för att propagera för sin teaterpedagogik. Sjaljapin deklarerade att han ”älskar detta lugna, präktiga, inbundna folk”:

”Vikingar! – Ett klokt och kraftigt släkte... Gammalt, sunt blod flyter i dess ådror... Ett underbart folk och ett underbart land. Jag skulle inte vilja något hellre än att här i Sverige ha en stuga någonstans vid en sjö, sitta och meta, ha en motorbåt, vila en stund och sedan styra ut och sjunga till andra länder och städer...”

Det är inte svårt att i hans ord känna igen det ryska sekelskiftets Skandinavien-vurm, kärleken till de kala klipporna och de susande skogarna i Norden.

På Den Gyldene Freden i Gamla stan någon dag senare fick han tillfälle att lyssna till Bellmans viskonst på luta. Han gnolade tyst med och tycktes enligt Semitjov genast uppfatta det karakteristiska hos melodin – ännu ett bevis, som det verkade, för hans hemmastaddhet med det svenska.

*

I april 1931 var det dags för nästa Stockholmsvistelse som kom att omfatta ett par veckor. I tidningsintervjuer förklarade Sjaljapin åter att han vore beredd att bosätta sig på dessa breddgrader, gärna i Stockholmstrakten, ”i detta kyliga land där folk har så varma hjärtan”. Han utbrast: ”Jag älskar ert land, ett Nordens

land som mitt eget”, där allt blod ”under de kalla ländernas vita hud” koncentreras ”till de djupa känslorna”.

På Operan sjöng han i sina paradroller i *Boris Godunov* och – som Mefistofeles – i Gounods *Faust*. Meningen var att han skulle fortsätta till Oslo men det norska besöket inställdes och i stället, efter den kompakta framgången, arrangerades en specialkomponerad Sjaljapin-afton den 17 april på Auditorium med ett mycket varierat program av operaarior, romanser, ballader och ryska folkvisor. I recensionerna dagen efter talades om Auditorium-kvällen som en total ”triumf”: gästens Sverigekärlek var besvarad.

Nu kom äntligen det utlovade Ålstensbesöket till stånd – och det blev mycket lyckosamt. Efter framträdandet på Auditorium for Sjaljapin ut till Sjisjkins förortsvilla för att närmare bekanta sig med teatergruppen och bjuda den på smakprov ur sin repertoar. De unga eleverna hälsade honom med facklor. Därinne i huset väntade ett brokigt sällskap: ryska Stockholmsemigranter, teaterengagerade och några företrädare för svensk kooperation och socialdemokrati. Den i Tsarrysland kooperativt verksamme Sjisjkin var i färd med att bygga upp ett kontaktnät inom arbetarrörelsen, han syftade till ett brett samhälleligt stöd för sin pionjärverksamhet.

Vi är väl underrättade om hur nattimmarna i villan förlöpte, eftersom Semitjov vittnar också därom i *Ridå* – och eftersom en deltagare i mötet ännu är i livet. I *Ridå* återfinns även en känslostark ryskspråkig hälsning från Sjaljapin till teaterkollektivet, nedtecknad den 14 april.

Det hela började med att ledaren för gruppen, med namnet ”Fåglarna”, höll ett välkomsttal till Sjaljapin på engelska. På detta följde deklamerande talkörer. Gästen var entusiasmerad och sade sig önska att en gång få spela *Kung Oidipus* med en talkör av detta slag. Så höll han ett spontant anförande till ungdomarna där han vittnade om sina egna första stapplande steg på scenen. Han manade ”Fåglarna” att sätta tilltro till sin förmåga och betonade att den obemedlade ofta lyckas hävda sig bättre än den väletablerade, därför att hans ambitioner och uttrycksdrift är så starka och inte på minsta sätt drabbade av mättnad. Något av detsamma hade han framhållit i sin hälsning i *Ridå*: det var ”nöden” i början av hans karriär som hade gett upphov till ”förhoppningarna och den eldiga fantasin” – denna nöd hade ”byggt slott”.

Efter detta fick också de yngsta sin chans. En balalajkagrupp med fem barn ledade av Vladimir Semitjovs yngre bror Boris ackompanjerade den store när han sjöng *Stenka Razin*. De hade studerat in *Två rövare* men i en tonart som inte passade Sjaljapin – därför byttes den ena folkvisan i sista stund ut mot den andra. Av detta har Inga Olsson, sedermera Tobiasson, ännu starka minnen. Hon var den gången tio år, nu ska hon fylla 97. Sjaljapin fortsatte, utan balalajkor, med bland annat *Loppan* och *Pråmdragarsången*.

Efterhand kom balalajkagruppen att växa ut till en barnteaterensemble med drama, musik och dans på programmet – efter innebörden i Sjisjkins namn kallad ”Kottarna”. De framträdde – i likhet med ”Fåglarna” – på olika scener i Stockholm och turnerade också i landet. Både ”Fåglarna” och ”Kottarna” hade ryska stycken på programmet, där de äldre studerade in bland annat enaktare av Tjechov spelade de yngre upp Aleksandr Dargomyzjskijs operaversion av Pusjkins minidrama *Sjöjungfrun*. För Sjisjkin var det en självklarhet att arbeta med barn i samma utsträckning som med vuxna. Momentet av lek och lust var centralt i hans pedagogik. Redan Stanislavskij hade lyft fram det lekande barnet som ett föredöme för den vuxne aktören.

Begivenheten varade till långt in på småtimmarna. Sjaljapin improviserade fram en egen fortsättning på ett av de pjässtycken som ”Fåglarna” hade framfört. Han tog sig före att rita en karikatyr av sig själv på källarväggen. Det finns där än idag, med texten ”Chaliapin gästade Ålsten 19 17/4 31”. Han hjälpte också skulptrisen Signe Ehrenborgh-Lorichs med modelleringen av hans gipsmask; den finns likaså bevarad. Han lärde ”Fåglarna” *Pråmdragarsången* och exekverade en rysk bonddans. Han drog – som han hade för vana att göra – roliga anekdoter och händelser ur sitt liv. När han återvände till hotellet inne i centrum var det redan ljusst.

Foto: Carl Gustaf Burén

Om Sjaljapins självporträtt finns mycket att säga. Sanningen är att han var specialist på att med några snabba pennstreck träffsäkert fånga sitt ansikte, på kortast möjliga tid. Bildresultatet av hans första tre besök i Stockholm blev omfattande: hela sju karikatyrer, publicerade i svenska dagstidningar, vid sidan

om väggteckningen i Ålsten. De framställer honom ur ett antal vinklar. Ett par uppvisar stora likheter med väggporträttet.

Det verkar närmast som om Sjaljapin hade för vana att lätta upp lite tyngande intervjuer med att skissa på en självbild. Det hade hänt sig att Stockholms-Tidningens ryskspråkige reporter Bengt Idestam-Almquist (Robin Hood) inte fann honom riktigt på humör vid mötet på Grand Hotel i Stockholm 1930. Han verkade ouppmärksam och brydd, mest koncentrerad på några krumelurer han satt och fäste på pappret – ytterligare ett porträtt. Så småningom lossnade det. Han avlade plötsligt ett credo: en smula vresigt framhöll han att moderniteten i konsten egentligen var honom främmande. Han hade inte funnit ett enda modernt verk värdigt att tas upp i den egna repertoaren. Operan måste sikta mot skyn – eftersom ”konsten är av Gud”. Lever den inte upp till sin höga uppgift förtjänar den att ”dö” – och här använde han enligt sin intervjuare en synonym som var ”sjufalt grövre” än det ryska original verbet. Konsten har det inte lätt i den moderna omgivningen, konstaterade han: de nya bekvämligheterna – ”spårvagnar, bilar och annat” – är förvisso bra för kroppen, ”men de göra själen liten”.

I januari 1933 invigdes Sjisjkins scenstudio under högtidliga former. Stockholms borgmästare höll tal. En rad socialdemokratiska honoratiores fanns närvarande liksom några regissörer, skådespelare, författare och kritiker. ”Fåglarna” framförde Gorkijs *Sången om Falken*, och Boris Semitjov anförde balalajkaorkestern. Från Sjaljapin anlände ett exalterat tyskspråkigt brev riktat till ”mina underbara arbetarvänner”. Han mindes i denna stund facklorna som mött honom, talade om den ”heliga flamma” dessa ungdomar tänt. Han vittnade om sin glädje inför deras projekt och om den sorg han kände inför att inte kunna delta i öppningsceremonin.

Senare samma år lade Sjisjkin grunden till vad som kallades Amatörteaterns Riksförbund (och som existerar än idag). Därmed var en svensk ”folkteater” född. Här förelåg redan ett omfattande samarbete med bildningsförbund, nykterhetsorganisationer och Hyresgästföreningen, vars teatergrupp under Sjisjkins ledning kallades ”Vindarna”.

*

På senhösten 1935 återkom Sjaljapin till Stockholmsoperan, där han sjöng mot den unge Jussi Björling i Borodins *Furst Igor* och *Faust*. Den 30 november blev det en förnyad sen kvällsvisit i Ålsten – denna gång med mer officiell prägel. Han hälsades ännu en gång med facklor. Studiosalongen med hela 90 stolar fylldes till sista plats. Honoratiores var åter närvarande, på första bänk satt Sveriges utrikesminister Rickard Sandler. ”Fåglarna” föredrog ryska pjäsavsnitt, ”Kottarna” visade upp *Sjöjungfrun* och balalajkorna spelade.

Sjaljapin underhöll så med sång till eget pianoackompanjemang. Han talade strax varmt om studion som ”det bästa stället i världen” och om ”de unga hjärtan

som brinna” i den beundransvärde Sjisjkins krets och ”som vilja offra allt för konstens framtid”. Han förklarade sig vara djupt rörd inte minst av balalajkornas folkvisor. Han avslutade med orden ”Leve det vackra Sverige, leve svenska folket. Jag vill vara med hela mitt hjärta hos Eder”. Sverige och Ålsten tycks för alltid för gästen ha varit förbundet med hjärta och eld.

Sjaljapin hade vid denna tidpunkt bara två och ett halvt år kvar i livet. Hans vän Sjisjkin kom att leva ända fram till 1962, men han kunde aldrig finna sig till rätta på samma sätt i det svenska 40- och 50-talet. Han har förvisso sin givna plats i den svenska amatörteaterns tidiga historia – och det har alltså också, i någon mån, Sjaljapin.

Tidigare publicerad på engelska i Toronto Slavic Quarterly, vol. 59, winter 2017.

En ny Falconet?

Lars-Erik Blomqvist, översättare och konstvetare

Möjligen har våra konstvetare ännu inte upptäckt att vi har en ny Falconet ibland oss. Namnet är annars Saragt Babajev (född 1957). En man från trakten av Gök-Tepe (där för övrigt den ryska krigsmakten krossade turkmenerna 1881). Road av konstmåleri och skulptur hamnade den unge turkmenen hos det statliga Surikov-institutet i Moskva. Enligt sina dåtida studiekamrater lika talanglös som tjänstvillig. Examen därifrån 1980. Därefter hovkonstnär i sitt hemland Turkmenistan, där sedan Sovjetunionens upplösning efterfrågan på ”monumentalister” varit långtifrån vilande. Vi erinrar oss den framlidne ”turkmenhövdingen” (*turkmenbasji*) Saparmurat Nijazov (1942-2006) som till sin egen ära lät uppföra en guldglänsande – och roterande – minnesstod. Om Nijazov, denne kejsarvansinnige före detta sovjetfunktionären, läser vi också gärna i Ak Welsapars bitande satir ”Kobra” (på svenska 2011).

Men så avled ”turkmenhövdingen”. Många trodde nog att hans efterträdare Gurbanguly Berdymuchamedov skulle distansera sig från Nijazovs värsta excesser, bl.a. som författare till – som han trodde – den blivande nobelprisbelönade boken ”Rochname”, ett eländigt hopkok av politiska plattityder som spreds över världen i åtskilliga tolkningar av servila översättare. Men man bedrog sig. Snart var det dags för ett nytt monument i huvudstaden Asjgabat. Över Gurbanguly Berdymuchamedov. Det står där idag. 21 meter högt, förgyllt med 24 karats guld. Och vem är mästaren bakom verket? Saragt Babajev! Som tilldelades Turkmenistans statliga pris både 1987 och 1999.

Fast dessförinnan hade inte Babajevs begåvning räckt till för ett tänkt monument över *Arkadag* – den nye ledarens äretitel (”beskyddaren”). Trots att Berdymuchamedov ändå av ”Rumäniens institut för internationella relationer och ekonomiskt samarbete” blivit utnämnd till ”Årets man – 2010”! Verket föll inte Babajevs nya uppdragsgivare på läppen.

Foto: Aleksandr Versjinin

I stället tycks skulptören ha letat i sin konsthandbok efter någonting annat att pryda sin stad med. Han upptäckte då att monumentet över Peter den Store i Sankt Petersburg kunde vara något att plagiera. Alltså *Bronsryttaren* – blickande ut över dekabristernas senare revoltförsök 1825, omskriven av Pusjkin, centralpunkt på Senatstorget i Petersburg för häpnande turister. Särskilt för svenskar som förleds att tro, att ormen som tsarens häst trampar på är Sverige – utan att de inser att reptilen är ett sätt att hålla ryttarstoden fast på sitt postament.

Statyn är ett verk av Étienne-Maurice Falconet (1716-1791) som verkade i Ryssland åren 1766 -1778. Minnesmärket över tsaren stod färdigt 1782 under Katarina II och fick en lämplig inskrift av kejsarinnan: ”Petro Primo – Catharina Secunda” – ”Till Peter den förste av Katarina den andra”. Väl så bekant som själva ryttaren är underlaget – en enorm granitbumling, hämtad från Karelen och släpad till Sankt Petersburg av tusentals livegna. Ett stenblock som i sin tuktade rörelse framåt skulle symbolisera ”vågen”, Peters drift mot haven. Men den ryska elitens glädje över detta Katarina-tidens monument – ett klassiskt prov på mötet mellan barock och rokoko – åtföljdes snart av folkliga föreställningar om att Peter på sin häst var en av apokalypsens ryttare: en alldeles konkret Antikrist, mot helvetets avgrund pekade hans utsträckta högerhand.

Om hela mytbildningen kring Peter den store har nog inte Babajev haft någon aning. Det räckte, kanske, för honom att memorera vad Falconet själv sagt om sin bildstod: ”/Jag har framställt Peter/ som statsbyggaren, lagstiftaren, sitt lands

välgörare”. Kanhända – om latinläroverket i Asjgabat ännu bedriver någon meningsfull undervisning – borde Babajevs nya staty få några hälsningsrader till Falconet och Katarina: ”Primo – secundus” – kort sagt: ”Till den förste” (Nijazov) ”av den andre” (Berdymuchamedov). Men, kanske hellre, med Vergilius i *Aeneiden: Sunt lacrimae rerum* - det vill säga: ”Mitt i allt finns tingens tårar”.

Slovenien – 1500 år på plats, 25 år av självständighet

Hans Wolf, musikkännare och journalist

Republiken Slovenien är en ung nation, uppstigen som Fågel Fenix först genom självständighetsförklaringen i december 1991, dessförinnan alltid en del av större eller mindre välden i tidens ström, från romarriket över Habsburgväldet till Jugoslavien. Slovenien kan kallas en enklav på Balkan. Antalet invånare, två miljoner, är något mindre än Lettlands och ytan 20 000 kvadratmeter, något större än Värmlands.

Men det är ett land med stora kontraster, från Alperna i norr till den bara två mil långa men synnerligen väl utnyttjade kuststräckan vid Adriatiska havet. Det finns en tredje dimension i Slovenien också: de underjordiska grotterna som bland annat frambragt fynd av vad som har kallats världens äldsta påträffade musikinstrument, ett 40 000 år gammalt björnbän med flöjthål funnet i Divje Babe nära byn Cerkno i västra Slovenien så sent som 1996.

Ovan den berömda Postojnagrottan i mellersta Slovenien med drygt två mil gångar som nyligen utsträckts med ett par kilometer efter fynd av en förut okänd undervattensgång. Grottan upptäcktes på 1200-talet. Förhistoriska människor eller neanderthalare har bott i grotterna men nu lever här bara en sorts vattenödlå, proteus anguinus, som endast finns här.

Ovan jord, eller i varje fall i dess mer åtkomliga lager i Ljubljana-träskan söder om huvudstaden, har hittats ett unikt trähjul och fasta bosättningar 6000 år gamla.

Detta var förvisso långt före slovenernas tid i området. År 9 f. Kr inkorporerades det som idag är Slovenien i det romerska riket under kejsar Tiberius. Två mytomspunna folkgrupper behärskade eller påverkade området. Under århundradena kring vår tideräknings början omnämndes i grekiska och romerska texter illyrierna, ett svårdefinierbart begrepp. De behärskade och gav namn åt i stort sett hela Balkankusten, och deras icke-indoeuropeiska språk påstås i vissa källor ha lämnat spår i dagens albanska (se bl.a. Clissold et al. *A Short History of Yugoslavia*, 1966). Mer säkra källor finns om avarerna, den med hunnerna besläktade folkgruppen, som på 500-talet e. Kr drog fram i östra Europa och tvingade slaviska grupper söderut mot Balkan.

Det var så slovenerna kom dit – de var troligen först på plats av slaverna. De hann med att utveckla ett eget sydslaviskt språk. Det var något skilt från den serbokroatiska som används av serber och kroater, fast med olika alfabeterna beroende på den senare kyrkliga utvecklingen, där serberna hamnade i den ortodoxa sfären och kroaterna – och slovenerna – blev katoliker. Den ännu senare händelseutvecklingen har gjort att många, kanske på mindre goda nationalistiska grunder, skiljer också på serbiska och kroatiska.

På Karl den stores tid trängdes slovenerna tillbaka – de hade tidvis expanderat norrut. Från 1300-talet befästes och stabiliserades Habsburgväldets kontroll över området. Försvarslinjen mot den islamiska framryckningen på Balkan kallades *die Grenze*. Den kom att gå ungefär från Zadar i Kroatien och upp mot Belgrad. Slovenien hamnade alltså väster om den, vilket ledde till den historiska förankring västerut och norrut och den relativa frihet från konflikter, som sedan dess präglat landet.

*

Det betyder dock inte att Slovenien skulle ha varit opåverkat av 1800-talets nationella frihetsrörelser. Litterära och konstnärliga sällskap bildades, det slovenska språket fick ett uppsving inte minst i litteraturen, och den första tidningen på slovenska började ges ut. Många gator i dagens Ljubljana har författarnamn. Dessa strömningar gav inte bara upphov till Tabor-rörelsen under senare delen av 1800-talet utan också till sympatier för en sydslavisk stat. De flesta slovenska ledare krävde dock föga mer än autonomi fram till första världskrigets slut och Habsburg-väldets sammanbrott, då Serbers, Kroaters och Sloveners Kungarrike bildades. Men 1921 års författning innebar att rikets parlament blev ett och förlades till Belgrad. Först efter kung Alexanders kupp 1929 infördes namnet Jugoslavien som indelades i nio banat uppkallade efter landets floder: Slovenien fick heta Dravska. Genom de så kallade Ljubljana-punkterna

restes krav på både diktaturens slut och självbestämmande i Slovenien, av vilka i varje fall det första kravet blev verklighet 1934.

Under andra världskriget uppdelades Slovenien av axelmakterna mellan Italien och delvis Tyskland och Ungern efter deras anfall i april 1941. Slovenien gick förvisso inte fritt från motsättningar mellan dem som samarbetade med ockupanterna och en motståndsrörelse som redan från början hade en tydligt kommunistisk orientering. Partisanernas huvudfigur Josip Broz Tito hade ju för övrigt slovenskt påbrå på modernet och kroatiskt på fädernet : Frånvaron av serbisk bakgrund har ibland sagts bädda för en mindre dogmatisk uttolkning av det ideologiska budskapet ,som går tillbaka till konflikter mellan partiets fraktioner redan under 1920-talet. Det kan tilläggas att efterkrigstidens Jugoslaviens ledande ideolog Edvard Kardelj också hade slovensk bakgrund; han hävdade i motsats till en mer Moskvatrogen falang att man måste hitta en kombination av arbetarrådsstyre och fungerande federalism; renodlade vore ingen av dessa idéer bra.

Ovan hamnen i Piran som blev en del av Slovenien vid överenskommelsen med Italien 1954 då den italienska befolkningen flyttade.

I dagens Slovenien kan andra världskrigets konflikter fortfarande ge upphov till inflammerad debatt. Visst kan man beundra partisanernas spektakulära brandskattning av ett tyskt flygbränsleförråd i en slovensk grotta och deras kamp mot förtrycket. Men var alla de som flydde norrut vid krigets slut gardister i ockupanternas tjänst? De hade ju hamnat under engelska myndigheters kontroll och trodde sig trygga men skickades efter krigsslutet tillbaka till det nya Jugoslavien och upptäcktes sedermera i en massgrav. Tito hade också sitt Gulag.

*

Under kommunisttiden hade Slovenien en viss särställning. Att bruttonationalprodukten var mer än dubbelt så stor som genomsnittet i Jugoslavien ledde till motsättningar om federala bidrag. 1965 års prisreform förutsåg kraftiga pris-höjningar på jordbruksprodukter och halvfabrikat men mindre på tillverkningsindustrins varor, en anpassning till världsmarknadspriser sades det men något som missgynnade Slovenien.

Minst lika intressanta var Sloveniens möjligheter att tillämpa de konstitutionella reglerna. 1962 förlorade den slovenska delstatsregeringen med 44 röster mot 11 en omröstning i socialutskottet om socialförsäkringsavgifter. Regeringen avgick, något som ingen dittills hade hört talas om i en kommunistisk stat. Till slut blev det en kompromiss. Några år senare antog det slovenska parlamentet en lag som gjorde det möjligt för minst 25 delegater att nominera en egen kandidat till den federala regeringen. Men när en slovensk delegat ville tillämpa lagen var det att gå för långt – han uteslöts.

*

Nog var det ändå bäddat för en slovensk självständighet 1991 – med tecken i skyn kanske tidigare än i många andra länder. Milosevic i Serbien insåg vartåt det barkade och skickade nationella armén till Slovenien för att utkämpa det så kallade tiodagarskriget 1991. Detta överskuggades dock av konflikterna i det övriga Jugoslavien. Slovenien kom ut på andra sidan som en västorienterad flerpartistat, sedan 2014 med Miro Cerar från Moderna centerpartiet i spetsen för en regering som i övrigt innehåller representanter för bland annat pensionspartiet och för socialdemokraterna. Val sker som i Sverige vart fjärde år. Internationellt har under självständighetsåren de gamla antagonisterna Italien och Österrike fått ge vika, när i stället en del kontroverser med Kroatien uppstått om till exempel fiskerättigheter, fyra gränsavsnitt, andelar i den gamla upplösta federala banken. Slovenien drabbades rätt hårt av finanskrisen 2008 men flaggar gärna för sitt medlemskap i EU, är medlem i EU och Nato sedan 2004 och i OECD sedan 2010. Numera betalar man i Slovenien med Euro.

Slovenien skyltar gärna med sitt EU-medlemskap vid sidan av den slovenska flaggan.

Foton och undertexter: Hans Wolf

Recension:

Kaliningrad – an ambivalent transnational region within a European-Russian scope by Evgeniy Chernyshev.

Kaliningrad: Kaliningradskaja kniga, 2016.

Manne Wängborg, ambassadör, Sveriges generalkonsul i Kaliningrad 2006-9

Kaliningrad är en udda del av Ryska federationen, en enklav/exklav territoriellt avskuren från det ryska huvudterritoriet, belägen vid Östersjön och inkilad mellan nuvarande medlemmarna i både EU och Schengen Litauen och Polen. Kaliningrad, som blev en del av Sovjetunionen efter andra världskriget, är idag namnet för dels den förutvarande tyska staden Königsberg, dels en rysk provins eller federationssubjekt som före kriget var del av dåvarande Ostpreussen. Dessa geografiska ingångsvärden är avgörande för det samtida Kaliningrads utveckling och karaktär.

Kaliningrad-forskaren Evgeniy Chernyshev försvarade i december 2015 sin avhandling med ovanstående titel vid Institute for European Ethnology vid Humboldt-universitetet i Berlin.

Studien behandlar Kaliningrad-ungdomars "självförståelse". Det är en empirisk genomgång av två huvudgrupper kallade "experter" och "vanliga". Den senare

är mer talrik. Det finns ingen kvantifiering av svarsmönster och något frågeformulär ingår inte. Frågor och svar framgår bara som åskådliggörande exempel.

Evgeniy Chernyshev, som också haft stipendium från Svenska Institutet och varit gästforskare på Historiska institutionen vid Stockholms universitet, beskriver Kaliningrads samhällsutveckling efter andra världskriget, från fredskonferenserna i Teheran och Potsdam och framåt, och inflyttningen av nya invånare från Sovjetunionen, som han benämner *homo sovieticus kaliningradensis*. Avhandlingen ger mycket intressant information och många iakttagelser om Kaliningrad, men den engelska texten är dessvärre så undermålig att det ofta blir omöjligt att följa författarens tankegång.

Den som väntar sig precision och stringens av ett akademiskt verk blir besviken. Texten är full av språkfel, syntaxen helt förödande och förtar allt nöje från läsningen. Dessutom finns otaliga typografiska misstag, till exempel ord som oavsiktligt skrivits ihop utan mellanslag, ett onödigt missöde som även den ytligaste korrekturläsning – ja, säkert även en rent maskinell – lätt hade kunnat råda bot på.

En akademisk institution, en akademisk examination och i synnerhet en doktorsdisputation, kan förväntas hålla högre standard. För att ta ett iögonenfallande exempel, som på samma gång belyser även ett annat metodproblem: Avhandlingen återger följande ”citat” från 1975 års slutakt från den Europeiska säkerhetskonferensen i Helsingfors (ESK), det grundläggande dokumentet för den europeiska säkerhetsordningen sedan dess:

”The participating states are considering as inviolable border of each other and the boundaries of all states in Europe and, therefore, they will refrain now and in the future from assaulting on these boundaries.”

Så står det emellertid inte i originaldokumentet. Den autentiska texten lyder i stället:

”The participating States regard as inviolable all one another’s frontiers as well as the frontiers of all States in Europe and therefore they will refrain now and in the future from assaulting these frontiers.”

Bortsett från försöket att på köksengelska yxa till en under årtal omsorgsfullt utmejslad diplomatisk text hamnar författaren här ironiskt nog också i en liten självförvållad terminologisk fälla. I avhandlingen slår Evgeniy Chernyshev nämligen fast att ”there is no excuse for/.../ using the terms ”frontier” and ”boundary” as synonyms” (p. 22), men i sitt hemsnickrade citat använder han dels ”border”, dels ”boundary”, men inte ”frontier” som är den enda termen i den autentiska texten.

Genom sin oförsiktighet trasslar han i onödan till sin egen begreppsapparat och försvagar därmed sitt terminologiska credo.

Evgeniy Chernyshev är naturligtvis fri att definiera förekommande termer för ”gräns” som han behagar. Däremot kan han inte pådyvla slutakten från Helsingfors – det närmaste ett fredsfördrag efter andra världskriget man kan komma – sitt språkbruk.

Oavsett grammatiska och terminologiska misstag må man undra hur författaren gick tillväga när han kom fram till citatet. Mest sannolikt genom att översätta tillbaka från ett annat språk, troligen ryska.

1975 års slutakt från europeiska säkerhetskonferensen i Helsingfors förhandlades fram och antogs officiellt på inte mindre än sex olika – juridiskt jämställda och lika bindande – språk. Hur är det möjligt att det inte föll vare sig författaren eller hans akademiska handledare in att den i årtionden emotsedda alleuropeiska fredsuppgörelsen inte rimligtvis kan föreligga bara på ryska, utan allra minst också på de andra segrarmakternas språk?

Östbulletinen, nr. 1, 2017, årgång 21

ISSN 1654-8698

Utgivare:

Sällskapet för studier av Ryssland, Central- och Östeuropa
samt Centralasien

Tryckt i Stockholm 2017.

Redaktör och ansvarig utgivare: Ingmar Oldberg

Biträdande redaktör: Magnus Dahnberg

Östbulletinen utkommer med fyra nummer per år och kan
rekvireras i utskrift från:

ingmar.oldberg@gmail.com, tel. 073-0617592.

Postadress: Krukmakargatan 46, 11726 Stockholm

Tidigare nummer av Östbulletinen finns tillgängliga på

Sällskapets hemsida: <http://www.sallskapet.org>